

Titov koncept socijalističke spoljne politike *

1. Teško je procenjivati ulogu neke savremene istorijske ličnosti u društvenoistorijskim procesima koji još uvek traju a koja je tek prestala da deluje. Utoliko teže kada je reč ne samo o *revolucionaru* nego i o *državniku* čija se aktivnost proteže na period duži od polovine ovoga nemirnog i uzburkanog stoleća u kome je ekonomski, društveni i politički razvoj doveo do korenite promene slike sveta. A takav je slučaj sa Josipom Brozom Titom.

Istovremeno, upravo time se — čini se — olakšava sagledavanje velike istorijske uloge dugogodišnjega jugoslovenskog Predsednika u društveno-istorijskim procesima našeg vremena, njegovog doprinosa razvoju savremene revolucionarne marksističke misli, odnosno socijalističke društvene prakse, i razvoju demokratskih međunarodnih odnosa, posebno razvoju odnosa između socijalističkih zemalja i radničkih pokreta. Jer, mnogo toga, što je njegovo delo ili inicijativa, već je postalo — istorija odnosno realnost sveta u kojem živimo.

Tito je bio saučesnik svih faza razvoja revolucionarnog radničkog pokreta posle oktobarske revolucije i veličina njegova doprinosa tome razvoju određena je time što je — on lično i Partija kojoj je došao na čelo — u toku svih tih decenija vrlo aktivno delovao u okviru one tendencije, među protivrečnim tendencijama razvoja radničkog odnosno komunističkog pokreta, koja je otvarala *perspektive* za progresivno razrešavanje protivrečnosti i rast socijalističkih snaga.

Zapravo, Titov lični doprinos, i doprinos Partije kojoj je bio na čelu, razvoju odnosa u međunarodnom radničkom pokretu, u skladu sa uslovima u kojima je taj pokret delovao u periodu između dva rata, a naročito posle drugoga svetskog rata, vezan je — kako s pravom ističe Edvard Kardelj¹ — pre svega za proces prerastanja Komunističke partije Jugoslavije u autentičnu *revolucionarnu nacionalnu političku snagu*, koja će biti sposobna da apsorbuje progresivne i revolucionarne težnje i impulse radničke klase svoje zemlje i da, na tom osnovu, vodi uspešnu revolucionarnu akciju u konkretnim istorijskim uslovima u kojima živi ta klasa, tj. da postane istinski politički faktor u jugoslovenskom društvu. Titova koncepcija revolucionarne radničke partije podrazumevala je, u prvom redu, borbu protiv oportunizma, frakcionaštva i sektaštva u jugoslovenskom komunističkom pokretu, koju je on započeo još mnogo

* Ovaj tekst je sačinjen na osnovu ranije već objavljivanih autorovih radova o pojedinim aspektima tematike kojoj je posvećen.

¹ E. Kardelj: »Tito i KPJ« (Govor na svečanoj sednici CK SKJ — 28. decembra 1967); E. Kardelj, M. Krleža: »Tito i SKJ«, Radnička štampa, Beograd 1972.

ranije nego što je postao generalni sekretar Partije kada je tu borbu privo-
veo kraju. To je istovremeno predstavljalo i osnovu njegove borbe, tj.
borbe jugoslovenskih komunista protiv dogmatizma i sektaštva u me-
đunarodnom komunističkom pokretu.

Isto tako, Titov zahtev za povratak CK KPJ u zemlju i za osposoblja-
vanje Partije da se sama finansira, postavljen i ostvaren u drugoj po-
lovini 30-ih godina — a isti smisao imala je i odluka o osnivanju KP
Slovenije i KP Hrvatske — bio je motivisan željom i potrebom da se
pojača politički uticaj i snaga Partije; da se ona tesno poveže i »saživi«
sa životnim uslovima i problemima sopstvene radničke klase i sopstvenih
naroda. Jedino na tom osnovu je i bilo moguće stvaranje širokog fronta
antifašističkih i demokratskih snaga oko Partije, koji je mogao da pred-
stavlja politički osnov uspešne narodnooslobodilačke borbe i autentične
socijalističke revolucije u Jugoslaviji u uslovima takve borbe. Odluka da
se ukine partijska politička emigracija i rukovodstvo »približi«
članstvu, odnosno stavi pod kontrolu članstva Partije, radničke klase i radnih
ljudi svoje zemlje, značila je — osposobljavanje Partije da se suoči sa
problemima svoje zemlje i da uspešnim razrešavanjem tih (nacionalnih)
problema daje svoj internacionalistički doprinos razvoju socijalizma u
svetu. Ta odluka je značila pripremu, nekoliko godina kasnije započete,
oružane faze jugoslovenske socijalističke revolucije, koju je izvela ova
Partija.

I upravo svojim narodnooslobodilačkim ustankom najširih razmera u
okupiranoj Jugoslaviji u porobljenoj Evropi i istovremenom socijalistič-
kom revolucijom, kao i kasnijim i današnjim razvojem autentične socija-
lističke samoupravne društvene prakse i socijalističke misli; a isto toliko
i svojom dinamičnom, progresivnom međunarodnom aktivnošću jugo-
slovenski komunistički pokret — a to znači u bitnome Josip Broz Tito
koji je više od četiri decenije predvodio taj pokret — dao je značajan
stvaralački doprinos istorijskom iskustvu i teoriji međunarodnog socija-
lizma.²

Konkretno istorijski, Titova koncepcija avangardne revolucionarne Par-
tije koja je istovremeno i »partija masa«, morala se ostvarivati u procesu
osamostaljivanja partijske organizacije u odnosu na Komunističku inter-
nacionalu. I kad je imala formu borbe za ostvarivanje odluka tadaš-
njega međunarodnog centra (naročito, i pre svega, odluka Sedmog kon-
gresa Kominterne, održanog 1935. godine), to je, zapravo, objektivno
bila borba za političku samostalnost Partije u odnosu na taj centar. Tako
je antisektaška politička strategija Sedmog kongresa Kominterne, u
čiju je plodotvornost Tito bio duboko uveren, sprovedena i kad je ona
— povodom sovjetsko-nemačkog pakta 1939. godine, na primer — od
mnogih bila napuštena ili zanemarena. Težnja ka političkoj samostalnosti
izražavala je potrebu da se revolucionarna akcija jugoslovenskih komu-
nista oslobodi svega onoga što je otežavalo da se otkrivaju adekvatni
metodi i sredstva za revolucionarnu političku aktivnost.

Isti smisao imala je i borba protiv frakcionaštva u KPJ, koje se ne bi
održalo tako dugo da se Kominternu nije neposredno mešala u unutrašnji

² E. Kardelj, isto, 13.

organizaciono-politički razvoj KPJ, tj. da uopšte na rukovodstvo Partije u to vreme nisu imale manji uticaj partijske organizacije u zemlji nego situacija koja je postepeno nastajala u Komunističkoj internacionali, tako da se Partija razvijala — i tu je izuzetna bila Titova uloga — »ne uz pomoć nego nasuprot djelatnosti tadašnjeg rukovodstva«. ³ Zbog toga je osamostaljivanje KPJ u formulisanju svoje strategije i taktike revolucionarne borbe u odnosu na Kominternu bilo i osnov uspješne antifrakcijske borbe i učvršćenja revolucionarnog jedinstva Partije; kao što je, s druge strane, uspeh u toj borbi protiv frakcionaštva takođe imao značaj jednog od preduslova političkog osamostaljivanja KPJ, njenog prerastanja u autentičnu nacionalnu političku snagu koja je — tek kad je postala snažna i jedinstvena — mogla da zauzme komunistički kritičku poziciju i u odnosu na Kominternu.

Ništa na tome ne menja činjenica da su u toj borbi za novi koncept Partije uvažavane realnosti: da se ona odvijala u okviru Kominterne čiju je »sekciju« KPJ predstavljala; da se prema Kominterni i odnosilo kao prema centru (podnošenje izveštaja; primanje direktiva i sl.); tj. činjenica da se borba za političko osamostaljivanje KPJ vodila u vidu borbe za progresivno preobražavanje odnosa u Komunističkoj internacionali (razume se, pre svega, što se faktičkog statusa KPJ tiče), a ne za istupanje iz ove organizacije, ne za rascep u međunarodnom komunističkom pokretu, tj. za sopstveno izdvajanje iz toga pokreta.

Titova borba da Partija postane autentična nacionalna snaga nikada nije zapravo podrazumevala političku orijentaciju ka nekakvom nacionalističkom zatvaranju. Naprotiv, Tito je revolucionarne perspektive jugoslovenskoga komunističkog pokreta — i tada i kasnije — video upravo u najtešnjoj internacionalnoj povezanosti sa ostalim takvim pokretima. Njegova kritička pozicija — i prema sopstvenoj Partiji i prema ostalima — podrazumevala je spremnost na ravnopravnu i konstruktivnu saradnju i konkretnu internacionalističku solidarnost — i onda kada je, sticajem istorijskih okolnosti, dolazilo i do ozbiljnih sporova, sukoba, pa i rascepa u međunarodnom komunističkom pokretu, u kojima je autentična revolucionarna pozicija Komunističke partije, odnosno Saveza komunista Jugoslavije, bila povod ili razlog za sporove i sukobe. Drugim rečima, Tito nikad nije stajao na nacionalističkim pozicijama, niti je samostalnost Partije suprotstavljao potrebi njenoga internacionalnog povezivanja. Naprotiv, on sam je bitno doprineo da je internacionalistička solidarnost uvek bila jedna od osnovnih komponenata idejno-političke orijentacije jugoslovenskog komunističkog pokreta; ali je osnovni preduslov za istinsku solidarnost video u tome da sve partije imaju status samostalnih subjekata u međusobnim odnosima. ⁴

³ J. Broz Tito: Referat na Svečanoj sjednici CK SKP povodom proslave 40-godišnjice osnivanja i rada KPJ, 19. aprila 1959, Govori i članci, »Naprijed«, Zagreb, knj. I, XX.

⁴ E. Kardelj s pravom ističe da su »Tito, kao i partijsko rukovodstvo kojem je on bio na čelu, stalno bili svesni da radnička klasa Jugoslavije ne može da vodi uspešnu bitku za svoje interese ako se u toj borbi ne bude oslanjala na sve one snage i procese u svetskim zbivanjima koji znače progres ljudskog društva, i posebno ako ne bude povezana sa revolucionarnom akcijom međunarodnog radničkog pokreta i ako se ne bude oslanjala na političku ulogu Sovjetskog Saveza u svetu. Međutim, u taj pokret

Prema tome, svojim insistiranjem u praksi na približavanju uslovima i potrebama svoje zemlje; vraćanjem rukovodstva u zemlju, ukidanjem partijske političke emigracije i finansijskim osamostaljivanjem, KPJ se još pre drugoga svetskog rata orijentiše na stvaranje pretpostavki za samostalnu strategiju i taktiku borbe za socijalizam.

To je rezultiralo porastom odgovornosti pokreta za uspeh te strategije i taktike, a konkretnoistorijski uspešnom socijalističkom revolucijom u uslovima narodnooslobodilačke borbe koju predvodi relativno malobrojna ali samostalno vođena revolucionarna partija.

To je rezultiralo, zatim, specifičnim političkim sistemom politički oslo- njenim i tesno povezanim ne samo sa radničkom klasom (koja je pred- stavljala manji procenat socijalne strukture društva) nego i s ostalim dru- štvanim slojevima, pre svega seljaštvom (Narodni front) koje je i činilo glavnu socijalnu snagu narodnooslobodilačke borbe u agrarnoj Jugo- slaviji.

Iz toga je izvirala i težnja KPJ za ravnopravnim odnosima u međuna- rodnom komunističkom pokretu i u međunarodnim odnosima uopšte, u odnosima između velikih sila i malih zemalja posebno: suprotstavljanje politici interesnih sfera; vanblokovska pozicija u principu; kasnije poli- tika nesvrstavanja. Ta težnja izražena je još u toku oružane faze revolu- cije; zatim u sukobu 1948. godine; u principijelnom osnovu normalizacije odnosa sa KPSS i ostalim komunističkim partijama (Beogradska i Mos- kovska deklaracija), koja je značila — zadržavanje pune samostalnosti SKJ u odnosu na ostale komunističke partije, odnosno socijalističke Jugo- slavije prema vojno-političkim blokovima; u odnosu prema savetova- njima komunističkih partija sa intencijama i elementima međunarodnih foruma za rukovođenje komunističkim pokretom; u odnosu prema spo- rovima i sukobima u međunarodnom komunističkom pokretu i među socijalističkim zemljama; u principijelnom opredeljenju za razvoj najšire ravnopravne bilateralne i ostale saradnje u radničkom pokretu, bez ob- zira na ideološko-političke razlike i, razume se, u konkretnom razvoju takve saradnje sa svim komunističkim i ostalim radničkim partijama, s nacionalnooslobodilačkim i ostalim progresivnim pokretima, koju je Savez komunista Jugoslavije — u toku 50-ih godina i kasnije, i danas — razvijao na istim osnovima i sa istim intencijama.

2. Posebna je tema i posebno velik Titov doprinos razvoju ravnopravnih odnosa između socijalističkih zemalja i radničkih pokreta u savremenim uslovima, tj. posle drugoga svetskog rata.

U borbi za ravnopravne (socijalističke) odnose između socijalističkih država i komunističkih partija jugoslovenski komunistički pokret danas nije, razume se, usamljen. Naprotiv, to je jedna od osnovnih tendencija

se naša Partija s Titom na čelu nije uključila kao mehanički izvršilac doktrine jednog svetskog ideološkog pokreta, već kao samostalan revolucionaran i stvaralački faktor, koji je crpeo političku snagu iz povezanosti sa svojom radničkom klasom i narodnim masama uopšte, a svoju akcionu sposobnost — kako iz te nacionalne tako i iz svoje internacionalističke povezanosti. Samo takvim samostalnim izvorima svoje snage Par- tija je ujedno mogla dati stvarni doprinos međunarodnom revolucionarnom radnič- kom pokretu«(E. Kardelj: isto, 29–30).

razvoja odnosa u savremenom radničkom pokretu. Ali, velik jugoslovenski prilog — a to znači pre svega Titov prilog — toj tendenciji određen je pionirskom ulogom koju je u tom pogledu istorija, sticajem okolnosti, dodelila jugoslovenskim komunistima, i cenom koju je takva uloga — proizišla iz bitke za odbranu sopstvene samostalnosti i samosvojnosti — podrazumevala. Ne tako davno, naime, KPJ je u sukobu sa J. V. Staljinom i Informbiroom (1948) upravo u međunarodnom komunističkom pokretu ostala potpuno usamljena — sve do ishoda toga sukoba, iako to nije bila samo njena bitka za elementarnu nacionalnu samostalnost socijalističke Jugoslavije, nego pre svega bitka za ravnopravne odnose u tome pokretu u celini.

Zapravo, što se KPJ (Saveza komunista) i socijalističke Jugoslavije tiče, problem odnosa između socijalističkih država počeo se nazirati već u procesu stvaranja nove Jugoslavije, a izbio je u prvi plan kao jedno od egzistencijalnih pitanja nacionalne nezavisnosti i socijalističkog razvoja Jugoslavije već u prvim posleratnim godinama. Nametnutim joj sukobom sa J. V. Staljinom 1948. godine postavio se taj problem u celini, i ne samo za socijalističku Jugoslaviju.

Time je Komunističkoj partiji Jugoslavije sa Titom na čelu pala u deo istorijska uloga u suprotstavljanju negativnim pojavama koje su se nagomilale u razvoju socijalizma staljinističkom praksom i teorijom, tj. suprotstavljanju pojavama koje su nanele velike štete međunarodnom radničkom pokretu i koje su se morale sukobiti sa društvenom stvarnošću i sa potrebama razvoja socijalizma u savremenim uslovima.

Taj sukob je predstavljao veoma teško iskušenje za jugoslovensku radničku klasu, jugoslovenski komunistički pokret, za jugoslovenske narode u celini, a zbog položaja koji je kao rukovodilac Partije i predsednik vlade imao, odluka o tome da se prihvati to iskušenje bila je pre svega Titova lična odluka. Sâm Tito je više puta isticao da mu je ta odluka bila jedan od najtežih trenutaka u životu. A ipak se, svestan dalekosežnosti takve odluke, bez kolebanja opredelio za odbranu nezavisnosti samostalnog odlučivanja KPJ o pitanjima koja se tiču radničke klase i naroda Jugoslavije. Bio je uveren da bi prihvatanje Staljinovih koncepcija vodilo gubitku široke političke podrške koju je Partija imala u borbi za izgradnju socijalizma u Jugoslaviji i dovelo do ozbiljnih unutrašnjih političkih poremećaja. Već tih godina Tito će stoga taj sukob oceniti kao istorijski, ističući da on »predstavlja isto tako veliku stvar kakva je bila i naša oslobodilačka borba. To će znati oceniti buduća pokolenja, to će u istoriji biti označeno kao jedan najsnažniji istorijski čin koji su naši narodi učinili.«⁵

Tim sukobom dramatično je najavljena potreba prelaza na nove odnose između socijalističkih pokreta i socijalističkih država, zasnovane na punoj ravnopravnosti, i to je bio pravi početak procesa tzv. destaljinizacije u međunarodnom komunističkom pokretu, tj. reafirmacije socijalističke sadržine u tim odnosima. Suprotstavljajući se Staljinovom pritisku i boreći se za nezavisnost svoje zemlje, jugoslovenski komunisti i narodi Ju-

⁵ J. Broz Tito: Govor u Krapini — 10. maja 1952, Govori i članci, »Naprijed«, Zagreb, knj. VII, 54.

goslavije — kako će to oceniti i Program SKJ deset godina kasnije — »nisu se borili samo za pravo na svoj slobodan socijalistički razvitak, već su dali i svoj doprinos neophodnoj borbi protiv birokratsko-etatističkih i drugih antisocijalističkih deformacija u razvitku socijalizma i u odnosima između naroda koji su pošli socijalističkim putem. Zato je taj otpor bio dosledno socijalistički i napredan, pa je zato i doprineo jačanju i napretku socijalizma.«⁶

Tito je ocenjivao da je pitanje odnosa među socijalističkim zemljama »od ogromnog značaja s internacionalne tačke gledišta«, jer »ti odnosi moraju biti primjer ili bolje reći stimul za dalji razvitak socijalizma u svijetu, a ne da budu kočnica toga razvitka«. Drugim rečima, »odnosi između zemalja koje grade socijalizam moraju biti tako uređeni da oni ohrabre sve, a naročito male narode u borbi za njihovu nacionalnu i socijalnu slobodu i ravnopravnost«.⁷

Njegova je ocena, dakle, još tih godina bila veoma jasna: »U principu marksizma-lenjinizma stoji da socijalizam znači u prvom redu ravnopravnost, ne samo između ljudi nego i između socijalističkih država, malih i velikih. Ako mi nećemo gajiti tu ravnopravnost od samog početka na tim principima, onda takav socijalizam nikad ne može postići onaj cilj za kojim idemo i kasnije se, hoćeš-nećeš, može izvrći u imperijalizam[. . .] Tu brojke, broj stanovništva ne može biti princip koji odlučuje, već samo socijalistički princip i socijalistički moral.«⁸

Drugim rečima, Tito je bio svestan i pravih uzroka i dalekosežnog značaja otpora Staljinu, tj. činjenice da to nije samo borba KPJ i socijalističke Jugoslavije, nego otvaranje mnogo šireg, dugotrajnog i teškog ali istorijski neminovnog procesa borbe za prevazilaženje svega negativnog što se nagomilalo u tadašnjoj socijalističkoj društveno-političkoj praksi, bez čega nije bilo moguće dalje napredovanje socijalizma kao svetskog procesa.

Dileme pred kojima su se, u ovom sukobu i posle njega, našli jugoslovenski komunisti bile su dileme daljeg razvoja socijalizma uopšte — i u Jugoslaviji i u svetu.

Staljinovim napadom na Jugoslaviju nagovešten je, zapravo, istorijski neminovan konflikt u međunarodnom komunističkom pokretu između dogmatsko-birokratskog koncepta o socijalističkoj državi, odnosno o putevima razvitka socijalizma u svetu, i antidogmatskog, demokratskog, humanog koncepta socijalističkog društva kakvo se počelo razvijati u Jugoslaviji.⁹

Sukob sa Staljinom i otpor njegovom pritisku potpuno je otkrio jugoslovenskom rukovodstvu smisao i opasnost birokratizacije socijalističkog društva, upravo činjenicom da se Staljin suprotstavio demokratskim sa-

⁶ Sedmi kongres SKJ, »Kultura«, Beograd 1958, 224.

⁷ J. Broz Tito: Govor an svečanom skupu Slovenačke akademije znanosti i umjetnosti — 16. novembra 1948, Govori i članci, »Naprijed«, Zagreb, knj. IV, 49–50.

⁸ J. Broz Tito: Govor u Stolicama — 26. septembra 1949, Govori i članci, »Naprijed«, Zagreb, knj. IV, 303.

⁹ J. Broz Tito: Referat na svečanoj sjednici IX kongresa posvećenoj pedesetogodišnjici SKJ, 11. marta 1969, Deveti kongres Saveza komunista Jugoslavije, *Komunist*, 1969, 29.

držajima i specifičnostima socijalističkog razvoja Jugoslavije kao »odstupanju« od marksizma-lenjinizma, ideološki to obrazlažući »antisovjetskom« i »antisocijalističkom« motivacijom rukovodstva KPJ, u vreme kada je sâm to rukovodstvo svesno razvijalo odnose najtešnje saradnje sa SSSR-om i oslanjalo se na dugoročnu perspektivu te saradnje, i zasnivalo na tome čitav privredni razvoj svoje zemlje.

Na VI kongresu SKJ (1952) Tito će ponoviti ocenu da »značaj sukoba između Jugoslavije i SSSR prelazi granice obje zemlje«, jer je, braneći interese svoje socijalističke zemlje koji se poklapaju s postavkama naučnog marksizma, jugoslovenska partija ustala u odbranu toga učenja i time omogućila dalji razvitak revolucionarne misli u svetu. KPJ je, naime, postavila pred taj svet, »pitanje o formama i uslovima daljeg kretanja socijalističkog društva, pitanje o objektivnim zakonima razvitka socijalizma u današnjim novim uslovima u svijetu, a isto tako i u specifičnim uslovima svake zemlje posebno. Postavila je i u praksi pokazala mogućnost razvitka socijalizma i u maloj, čak i zaostaloj zemlji. Postavila je u praksi efikasnost humanih metoda u procesu društvenog preobražaja.«¹⁰

Istorijski razvoj koji je sledio potvrdio je osnovanost ovih ocena. Taj sukob je okončan usvajanjem jugoslovensko-sovjetskih dokumenata (Beogradska i Moskovska deklaracija 1955. i 1956) u kojima su zajednički definisani principi međunarodnih odnosa,¹¹ čije je osporavanje u odnosu na Jugoslaviju 1948. godine i bilo razlog za jugoslovensku »pobunu«.

Principijelan značaj tih principa određen je ne samo time što se u tom smislu prvi put definišu odnosi između dveju socijalističkih zemalja, nego pre svega time što će ti principi izdržati probu vremena i postati trajna osnova uspešne sovjetsko-jugoslovenske saradnje u svim oblastima privrednog, političkog i kulturnog života, uprkos protivrečnostima koje su i kasnije ti odnosi doživljavali. Osim toga, ti principi postaće, zapravo, jedna od okosnica procesa tzv. destaljinizacije odnosa u međunarodnom komunističkom pokretu i odnosa među socijalističkim zemljama.

Tako su se, uz ostalo, zahvaljujući aktivnom odnosu KPJ (SKJ) prema problemima s kojima se suočavao međunarodni radnički pokret i razvoj socijalizma u savremenim uslovima, doprinosu jugoslovenskih komunista rešavanju tih problema, odvijali procesi preporoda u međunarodnom komunističkom pokretu u poststaljinskom periodu.

Izvanredan značaj u tom pogledu imala je Titova konsekventna sukobljenost sa nasleđenim, a objektivnim društveno-političkim razvojem savremenog sveta i samog socijalizma prevaziđenim shvatanjima i odnosima; ali isto tako, i isto toliko, i njegove, pozitivno formulisane, spolj-

¹⁰ J. Broz Tito: Referat na VI kongresu KPJ, VI kongres KPJ (SKJ), Beograd 1952.

¹¹ U Beogradsku je deklaraciju uz ostalo unesen i princip »pridržavanja načela uzajamnog poštovanja i nemešanja u unutrašnje stvari ma iz kakvih razloga – ekonomske, političke ili ideološke prirode – pošto su pitanja unutrašnjeg uređenja, različitih društvenih sistema i različitih formi razvitka socijalizma stvar isključivo naroda pojedinih zemalja« (*Borba*, 3. juna 1955). Slično je definisana i osnova međupartijske saradnje u Moskovskoj deklaraciji, u kojoj se ističe da ta saradnja »treba da se temelji na punoj dobrovoljnosti i ravnopravnosti, na prijateljskoj kritici i na drugarskom karakteru razmene mišljenja« (*Borba*, 21. juna 1956).

nopolitičke koncepcije koje su sazrevale u tim sučeljavanjima sa protivrečnostima savremene društvene prakse.

Štaviše, možda i jasnije nego drugde, u sferi odnosa u međunarodnom radničkom pokretu, uključujući tu i odnose među socijalističkim zemljama, Tito je ispoljio i viziju *revolucionara* i dalekovidost *državnika*. I kad je imao ozbiljnih razloga za osećaj lične povređenosti i za povišeni ton (jer su napadi bili upereni, pre svega, protiv njega lično), insistirao je na principijelnoj i realističnoj smirenosti: i kad je socijalistička Jugoslavija bila u središtu, za nju egzistencijalnog, sukoba sa Staljinom i Informbiroom 1948. godine (zahtevajući u svojim govorima da naši građani ne izjednačuju odnos rukovodstva istočnoevropskih socijalističkih zemalja sa odnosom naroda tih zemalja prema Jugoslaviji¹²); i kad je krajem 50-ih godina tzv. jugoslovenski »revizionizam« predstavljao jednu od najtiražnijih propagandističkih tema u međunarodnom komunističkom pokretu (ističući da »neminovan razvitak događaja postavlja stvari na svoje mjesto i daje mjerodavnu ocjenu o pojedinim pojavama i događajima«¹³); i kasnije u raznim povodima.

Titove spoljnopolitičke koncepcije uopšte, njegova shvatanja o odnosima među radničkim i, šire, svim naprednim pokretima u svetu, biće celovitije uobličene naročito na VII i VIII kongresu SKJ (1958, 1964), a i kasnije na IX, odnosno X i XI kongresu (1969, 1974, 1978) i na nizu međunarodnih skupova u toku poslednjih decenija.

Shodno tim koncepcijama, SKJ u svojoj međunarodnoj saradnji i borbi za nove oblike i sadržaje internacionalnog povezivanja socijalističkih i ostalih progresivnih pokreta, polazi od ocene da je socijalizam posle drugoga svetskog rata prerastao u svetski proces i da borbu za socijalizam i savremeni svetski socijalistički pokret karakteriše velika raznovrsnost puteva, oblika i nosilaca kao odraz složenosti današnjih društvenih uslova.

Reč je, zapravo, o stavu — zasnovanom na uopštavanju konkretnoistorijskih iskustava dosadašnjega socijalističkog razvoja — da se borba za socijalizam odvija u različitim oblicima, i to ne samo u raznim zemljama nego i u različitim vremenskim razdobljima, zavisno od opšteg odnosa društvenih snaga u svetu i od konkretnih materijalnih i ostalih uslova, istorijskih iskustava i političkih tradicija u svakoj zemlji, od konkretnog ekonomskog i društvenog položaja i svesti radničke klase i drugih radnih slojeva društva. Istovremeno, borba za socijalizam se ni u jednoj zemlji ne vodi izolovano od razvitka socijalizma u svetu.

Zbog toga je Tito smatrao jednim od osnovnih zadataka socijalističkih snaga da se, nezavisno od ideoloških razlika među njima, bore za odnose koji će omogućavati razne vidove zajedničke akcije i uzajamne podrške, za raznovrsne oblike saradnje i povezivanja radničkih, nacionalnooslobodilačkih i ostalih progresivnih pokreta, nastojeći da podrže sve oblike istinskog kretanja ka socijalizmu i sve oblike i puteve razvijanja socijalističkih društvenih odnosa i jačanja socijalističkih snaga.

¹² V., na primer, Govori i članci, knj. VII, 67–68.

¹³ J. Broz Tito: Referat na V kongresu SSRNJ, 18. aprila 1960, Govori i članci, »Naprijed«, Zagreb, knj. XV, 244.

Još na VI kongresu SKJ (1952) on će isticati da smo »pošli linijom uspostavljanja veze i saradnje sa svakim naprednim pokretom i organizacijama u svijetu koje to žele, bez obzira na to što se možda u mnogim pitanjima i razilazimo u mišljenjima«. Odbacujući mogućnost formalnog pristupanja međunarodnom socijalističkom pokretu, ocenjivao je da je »u mnogim pitanjima međunarodnog karaktera mogućna saradnja naše Partije sa socijalističkim pokretom«, posebno posredstvom Narodnog fronta, odnosno Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije koji će s vremenom razviti široku saradnju sa socijalističkim nacionalnooslobodilačkim i ostalim naprednim pokretima u svetu.

U tom duhu se i u Programu SKJ (1958) ističe da će se jugoslovenski komunisti »uporno zalagati za jačanje i proširivanje saradnje u radničkom pokretu, kao i međunarodne saradnje uopšte, za bolje i dublje uzajamno upoznavanje i razumevanje, za širu i slobodniju razmenu mišljenja i iskustava«; da će »prihvatiti i podsticati različite oblike ravnopravne saradnje ne samo s komunistima drugih zemalja, već i sa socijalističkim partijama različitih pravaca i s drugim progresivnim partijama i pokretima — s pojedinim od njih ili sa svima njima zajedno, uvek kada budu smatrali da ta saradnja može doprineti učvršćenju mira, zbližavanju među narodima i progresivnim pokretima i napretku socijalizma«. ¹⁴

Drugim rečima, Tito je u tim svojim shvatanjima polazio od uverenja da ispravnost i progresivnost neke ideologije ili određenih oblika socijalističke izgradnje zavise isključivo od životne snage i proverenosti te ideologije u društvenoj praksi, a ne od odobrenja bilo kakvog međunarodnog foruma. Otuda i primaran značaj ima odgovornost svakog pokreta pred sopstvenom radničkom klasom i narodom; a s obzirom da su postojeće ideološko-političke razlike u radničkom pokretu prvenstveno objektivno uslovljene, svaki vid ideološkog monopolizma, koji bi sputavao slobodan socijalistički razvitak, predstavlja kočnicu razvoja socijalizma kao svetskog procesa.

Osnovni principi odnosa između socijalističkih zemalja i socijalističkih pokreta bi, zbog toga, prema Titovom shvatanju, morali podrazumevati — slobodu unutrašnjega socijalističkog razvitka i odsustva svakog nametanja spolja, nemešanje u unutrašnji život i unutrašnji razvitak pojedinih pokreta, slobodnu i ravnopravnu razmenu iskustava i socijalističke teorijske misli.

U istom smislu će i na VIII kongresu SKJ (1964) ¹⁵ formulisati bitne elemente platforme spoljne politike i odnosa među socijalističkim zemljama i komunističkim partijama: priznavanje različitih puteva u socijalizam i prava svake partije da svoje zadatke određuje prema sopstvenim uslovima i u skladu s principom pune odgovornosti svakog pokreta za progresivni društveni razvoj u svojoj zemlji i u svetu pred sopstvenom radničkom klasom i narodom; odbacivanje postojanja i nametanja bilo kakvog međunarodnog centra za rukovođenje radničkim pokretom, jer bi ono bilo u suprotnosti sa istinskim potrebama pokreta u celini, sa pravom autonomijom i nezavisnošću svake partije i zemlje.

¹⁴ VII kongres SKJ, »Kultura«, Beograd 1958, 237.

¹⁵ J. Broz Tito: Referat na VIII kongresu SKJ, 7. decembra 1964, Govori i članci, »Naprijed«, Zagreb, knj. XIX, 370–372 i dalje.

Razlike u međunarodnom radničkom pokretu, koje odražavaju neravnopravni razvitak socijalizma, normalna su pojava. Iznošenje različitih gledišta, diskusija i konstruktivna kritika između pojedinih partija neizbežni su i mogu samo koristiti ravnopravnoj saradnji i zajedničkom rešavanju složenih i raznovrsnih problema sa kojima se suočava radnički pokret — pod uslovom da su otvoreni, objektivni i principijelni, da ne sadrže elemente mešanja u unutrašnje poslove drugih pokreta, i da nisu inspirisani namerom da se drugima nameću svoja gledišta, tj. pod uslovom da su zasnovani na punoj ravnopravnosti. Internacionalizam ne protivreći razlikama koje proističu iz specifičnih unutrašnjih uslova u kojima deluje svaka partija. On ne počinje tamo gde se završavaju autonomija i nezavisnost, nego se jedino na njima može zasnivati. Međunarodnom radničkom pokretu nije potrebno jedinstvo koje prikriva, nego koje uvažava razlike.

Tito, dakle, smatra da socijalizam može pokazati svoje prednosti samo ako uvažava nužnost raznovrsnosti socijalističkog razvitka pojedinih zemalja, a velika mobilizaciona snaga ideja i ostvarenja socijalizma može doći do izražaja samo ako porobljenim narodima otvara perspektive slobode i ravnopravnosti. Revolucionarne snage će utoliko više doprinesti bržem razvoju socijalizma kao svetskog procesa, ukoliko uspešnije budu ujedinjivale sva demokratska progresivna i socijalistička stremljenja u borbi za mir, slobodu, nezavisnost, ravnopravnost i samostalan razvitak svakog naroda.¹⁶

Na principima nezavisnosti, ravnopravnosti, uzajamnog poštovanja interesa, nemešanja, odgovornosti pred sopstvenom radničkom klasom i narodom, Tito će insistirati i na X i XI kongresu SKJ (1974, odnosno 1978), kao na temeljnim principima odnosa između socijalističkih i uopšte progresivnih pokreta i socijalističkih država, ističući da se socijalističke zemlje »moraju boriti da do maksimuma eliminišu međusobne sporove«, uvažavajući međusobne razlike i specifičnosti. Ponoviće rešenje da SKJ nastavi da podržava sve akcije koje su značajne za mir, društveni progres, slobodu, nezavisnost i socijalizam u svetu, suprotstavljajući se svim oblicima imperijalističke agresije, neokolonijalističkim i ostalim vidovima potčinjavanja.¹⁷

Zapravo su takvi odnosi sadržani u unutrašnjem federativnom ustrojstvu samoupravne socijalističke Jugoslavije. Zbog toga je internacionalistička sadržina međunarodne saradnje SKJ, međunarodnih odnosa i spoljne politike nesvrstane Jugoslavije — prirodan izraz takvog društveno-političkog ustrojstva. Kao što će J. B. Tito istaći na Desetom kongresu SKJ, »spoljna politika Jugoslavije utemeljena je na istim principima na kojima i naš samoupravni sistem. Ona je jedinstvena, jer izražava interese svih naših radnih ljudi. U njenom kreiranju i sprovođenju učestvuju sve naše republike i pokrajine i svi drugi subjekti našeg društva.«¹⁸

¹⁶ J. Broz Tito: Referat na IX kongresu SKJ, 12. marta 1969, Deveti kongres Saveza komunista Jugoslavije, 109–112.

¹⁷ X kongres SKJ, Dokumenti, Izdavački centar »Komunist«, Beograd, 1974 (latini-com), Dokumenti, »Komunist«, Beograd 1978, 19–21, 13–14; XI kongres SKJ.

¹⁸ Isto, 18.

Potvrdu životvornosti navedenih koncepcija, tj. kodeksa normi o odnosima u radničkom pokretu koje jugoslovenski komunisti tumače kao zahtjeve savremenog razvitka socijalizma, predstavlja činjenica da to danas nisu samo jugoslovenska shvatanja; da se danas i diskusije o odnosima među komunističkim partijama vode u uslovima priznate legitimnosti idejno-političkih razlika među njima; da se težnje za punom političkom samostalnošću partija izražavaju u sve širem i celovitijem konstituisanju autonomnih nacionalnih strategija i taktika borbe za socijalizam u skladu sa specifičnostima ekonomsko-socijalnih uslova u kojima se vodi ta borba; da, na tom osnovu, značajno raste politički uticaj pojedinih partija; da je i u završno saopštenje Konferencije komunističkih i radničkih partija Evrope, održane u Berlinu 1976, unesena nova formulacija sadržaja internacionalističke solidarnosti kao dobrovoljne, drugarske i ravnopravne saradnje i solidarnosti; da je uostalom ta Konferencija predstavljala demokratsku razmenu mišljenja među učesnicima o pitanjima kojima je bila posvećena.

Ukratko, jugoslovenski komunistički pokret nije danas usamljeni nosilac borbe za ravnopravne, tj. za socijalističke odnose između socijalističkih država i komunističkih odnosno radničkih partija. Naprotiv, to je jedna od osnovnih tendencija razvoja odnosa u savremenom radničkom pokretu, što je, razume se, rezultat napora i doprinosa svake partije koja učestvuje u tom traganju za novim oblicima internacionalnog povezivanja i saradnje. Ali, nije neskromno konstatovati da je doprinos Saveza komunista Jugoslavije, posebno njegovog dugogodišnjeg Predsednika, naglašen i time što je satkan na kontinuitetu od nekoliko decenija.

Ocenjujući da se u komunističkom pokretu sve više afirmišu različiti putevi borbe za socijalizam i nove forme saradnje revolucionarnih i najširih demokratskih snaga, zasnovane na principima nezavisnosti, ravnopravnosti, samostalnosti i nemešanja, Tito će i na spomenutoj Konferenciji komunističkih i radničkih partija Evrope istaći da će se Savez komunista Jugoslavije »zalagati i u buduće za afirmaciju tih principa, polazeći od toga da je saradnja među svim progresivnim i demokratskim snagama na takvoj osnovi u interesu daljeg uspješnog razvoja socijalizma kao svjetskog procesa«; da tome »naročito može da doprinese slobodna i ravnopravna razmjena mišljenja u cilju realnog sagledavanja međunarodnih odnosa i aktuelnih problema borbe za socijalizam i progres«; i da dijalog o razlikama, koje su objektivne i zakonite, predstavlja »jedan od neophodnih uslova za prevazilaženje svega što smeta razvitku radničkog pokreta i zato predstavlja doprinos razvoju socijalističke misli i prakse«.¹⁹

3. Izraz takve principijelne ideološko-političke pozicije predstavljala je ne samo kritičnost SKJ prema pojedinim oblicima međunarodnog povezivanja ili pojedinim aktivnostima u radničkom pokretu, nego i njegova spremnost da razvija najširu saradnju s pojedinim pokretima i da učestvuje u odgovarajućim vidovima multilateralne saradnje, zavisno od njihovih ciljeva, sadržine i konkretnih rezultata (kao što je bio slučaj, na

¹⁹ J. B. Tito: Govor na Berlinskoj konferenciji, Konferencija komunističkih i radničkih partija Evrope, »Komunist« – Tanjug, Beograd 1976, 139–140.

primer, sa Berlinskom konferencijom komunističkih i radničkih partija Evrope 1976). Time je i bila motivisana, u toku svih ovih decenija, izuzetno dinamična i veoma raznovrsna saradnja SKJ i ostalih društveno-političkih organizacija socijalističke i nesvrstane Jugoslavije sa velikim brojem komunističkih, socijalističkih, socijaldemokratskih, nacionalno-oslobodilačkih i ostalih progresivnih pokreta u svetu, odnosno istorijski novi sadržaji internacionalističke solidarnosti u jugoslovenskoj spoljno-političkoj praksi.

Titov doprinos stvaralačkom razvoju lenjinističkog shvatanja odnosa između klasnog i nacionalnog u socijalističkoj društvenoj praksi sastojao se u tome što je revolucionarna strategija vezana za njegovo ime, i kad se nije negirala pripadnost Partije međunarodnoj organizaciji (Kominterni), podrazumevala da samo sa porastom »uraslosti« u sopstveno nacionalno tle, sa porastom političkog uticaja u sopstvenoj naciji, raste i internacionalni značaj neke radničke partije a time i mogućnost i oblici ispoljavanja njene internacionalne solidarnosti sa ostalim pokretima. To će shvatanje biti idejno-teorijski potpuno razvijeno u Programu SKJ (1958), odnosno u Titovim referatima na VII i VIII kongresu SKJ (1958, 1964); ali je ono bilo i osnov životne prakse jugoslovenskoga revolucionarnog radničkog pokreta već oko sredine i u drugoj polovini 30-ih godina (povodi i smisao osnivanja KP Slovenije i KP Hrvatske i dr.); i još više — prakse proverene u rezultatu opštenarodnoga antifašističkog ustanka koji je pokrenula i predvodila KPJ i koji je istovremeno imao sadržaj i smisao autentične socijalističke revolucije.

Najznačajniji, najveći internacionalistički doprinos nekog pokreta razvoju socijalizma u svetu je — po Titovom shvatanju — uspešnost i efikasnost borbe za socijalizam i izgradnju socijalizma u vlastitoj zemlji. Internacionalne odgovornosti za razvoj socijalizma iscrpljuju se, prema tome, u odgovornosti sopstvenoj radničkoj klasi i svome narodu i dobrovoljnoj internacionalnoj solidarnosti s progresivnim težnjama i borbom ostalih progresivnih pokreta. Zato nema internacionalizma bez pune samostalnosti svakog pokreta u određivanju sopstvene strategije i taktike borbe za socijalizam i pune ravnopravnosti, dobrovoljne saradnje i solidarnosti sa ostalim pokretima.

Internationalizam je, po Titovom shvatanju, »prije svega, odraz svijesti i saznanja svake partije o povezanosti njenih interesa sa međunarodnom borbom protiv reakcije i imperijalizma«. Zato je sa njim nespojivo — nametanje obaveza pojedinim partijama; vezivanje za međunarodne centre za rukovođenje radničkim pokretom ili za neke opšte »generalne linije«.

Drugim rečima, odbacujući suprotstavljanje interesa socijalizma u svetu autentičnim nacionalnim interesima kao veštačku dilemu (bilo u vidu suprotstavljanja nacionalnih interesa klasnom i internacionalnom, bilo u vidu pokušaja suprotstavljanja klasnog i internacionalnog — kao unapred datih i određenih — nacionalnim interesima), Tito smatra da je »snaga socijalizma u tome da uvažava i, demokratskim razrješavanjem, povezuje različite i protivurječne interese koji izvire iz raznovrsnih uslova i bogatstva nacionalnih puteva i oblika socijalističke prakse i procesa u pojedinim zemljama i regionima svijeta. Na toj osnovi se izgrađuje soci-

jalistički internacionalizam koji podrazumijeva i uzajamnu podršku i pomoć revolucionarnih socijalističkih i progresivnih snaga u svijetu, kao i njihovu međusobnu solidarnost i jedinstvo akcije u borbi za dalji razvitak, progres i socijalizam. Svako miješanje u unutrašnje stvari drugih zemalja i svako nametanje rješenja ili 'modela' izvana, može samo da usporava socijalistički preobražaj svijeta i prema tome je u suprotnosti sa ciljevima socijalističkog internacionalizma.«²⁰

Internacionizam je, dakle, »solidarnost sa radničkim i naprednim pokretima u univerzalnom smislu«, izgradnja socijalizma na način koji jača socijalističke ideje ne samo unutar svoje zemlje nego i u svetu uopšte. Internacionalistička solidarnost se, po Titovom shvatanju, ne može ograničiti samo na odnose u međunarodnom komunističkom pokretu ili, šire, u međunarodnom radničkom pokretu. Ona podrazumeva solidarnost među progresivnim društvenim snagama pojedinih nacija, zahvata sferu odnosa među radničkim klasama i ostalim naprednim društvenim slojevima i njihovim pokretima. Ona se danas tiče sfere odnosa među nacijama uopšte, izražava objektivno uslovljenu tendenciju sve tešnjeg povezivanja i zbližavanja nacija. Zato se internacionalizam, njegovi principi, ne može izuzimati, izdvajati iz celine odnosa među narodima — kao neka geografski ili u drugom smislu posebna sfera, nego mora značiti progresivno obogaćivanje i produbljavanje sadržaja tih odnosa.²¹

Ukratko, osnovno merilo istinskog internacionalizma SKJ jeste — stvaralački doprinos međunarodnoj praksi i misli socijalizma, stvarnoj borbi protiv imperijalizma, a za mir i nezavisnost naroda, za istinsko oslobođenje rada.²²

Te Titove ideje proizlaze iz shvatanja da je socijalizam postao svetski proces i da se zato internacionalistička solidarnost mora — isto tako i u istom smislu — protezati na odnose među svim progresivnim socijalnim i političkim snagama savremenog sveta, a ne samo između pojedinih političkih pokreta radničke klase sa istovetnom ideološko-političkom orijentacijom. Realnost savremenog sveta jeste ideološko-politička raznovrsnost, i u radničkom pokretu uopšte i u svakoj od tradicionalnih struja radničkog pokreta, i među ostalim nacionalnooslobodilačkim i progresivnim snagama i pokretima. Internacionalizam se zbog toga ne može danas zasnivati na idejno-političkom monolitizmu (jednoobraznosti). Internacionalistička solidarnost se ne može uslovljavati brisanjem postojećih idejno-političkih razlika, nego može izrastati samo na pretpostavci političkog uvažavanja razlika kao prirodnog izraza različitosti uslova u kojima deluju pojedini pokreti (jedinstvo u različitosti).

U logici takvog idejno-teorijskog tumačenja ključnih problema razvoja socijalizma u savremenom svetu, Titovo, odnosno jugoslovensko opredeljenje za politiku nesvrstavanja i doprinos nastanku i razvoju te politike, zapravo je izraz najšire internacionalističke solidarnosti jugoslovenskoga

²⁰ *J. Broz Tito*: Referat na IX kongresu SKJ, 12. marta 1969, op. cit., 111.

²¹ *J. Broz Tito*: Referat na VII kongresu SKJ, 22. aprila 1958, Govori i članci, »Naprijed«, Zagreb, knj. XIII.

²² *J. Broz Tito*: Referat na svečanoj sjednici IX kongresa posvećenoj pedesetogodišnjici SKJ, 11. marta 1969, Deveti kongres SKJ, 33.

komunističkog pokreta i socijalističke Jugoslavije sa svim društvenim i političkim snagama koje se danas bore za ukidanje opasnosti i mogućnosti ratnih odnosa među narodima, za demokratizaciju međunarodnih odnosa i ravnopravnu ekonomsku i ostalu saradnju, za povezivanje i zbližavanje naroda.

4. Obično se s pravom, i kod nas i u svetu, nastanak ideje i razvoj politike nesvrstavanja vezuje za ime jugoslovenskog Predsednika — kao jednog od nekoliko svetskih državnika koji su bili inicijatori i tvorcii te politike (naročito se imaju u vidu Nehru i Naser). Obično se, takođe, idejni koreni te politike — i što se uloge Josipa Broza u tome tiče — vremenski lociraju (asociraju) na godine 1954—55; posebno se vezuju za Titov (čuveni) govor u indijskom parlamentu i isti takav govor na Univerzitetu u Rangunuu, odnosno za sastanak Nehrua, Nasera i Tita na Brionima 1956. godine. Tako je predstavljeno i u većini naših udžbenika.

To, razume se, i nije netačno, ali nije sasvim ni tačno. Posao je istoričara — koji tek predstoji — da precizno utvrde kada je nastala i kako se uobličavala ta ideja, koja će za nekoliko decenija prerasti u svetsku političku praksu koju ne mogu ignorisati ni oni koji je osporavaju. Ali već sada se može osnovano tvrditi da je uloga Josipa Broza Tita u stvaranju te politike sasvim izuzetna, a idejni koreni te politike sežu dublje u prošlost nego što se obično misli.

Uloga koju Jugoslavija ima među nesvrstanim zemljama i njen doprinos uobličavanju i razvoju pokreta nesvrstavanja najviše je lična zasluga i doprinos njenog Predsednika.

Drug Kardelj je pre nekoliko godina s pravom istakao da su koreni politike nesvrstavanja u — velikoj antikolonijalnoj revoluciji u toku drugoga svetskog rata. Što se socijalističke Jugoslavije tiče, koreni *ideje i politike nesvrstavanja* naše zemlje sadržani su već u tokovima i ishodu bitke za stvaranje i nezavisnost nove Jugoslavije u nastajanju, dakle — u toku drugoga svetskog rata, a naročito neposredno po njegovom završetku.

Zapravo, još uoči drugoga svetskog rata, kada je postao generalni sekretar KPJ i insistirao na samostalnosti Partije u odnosu na Kominternu (1937); posebno 1941. godine, kad je — pokretanjem najmasovnijeg ustanka u porobljenoj Evropi — jugoslovenskom narodnooslobodilačkom pokretu obezbedio status saveznika u Antifašističkoj koaliciji, Tito je ustao u zaštitu našeg prava da egzistiramo kao nezavisni narodi. Pored socijalne (socijalističke) komponente, u tome je bio i glavni smisao jugoslovenske narodnooslobodilačke borbe, i to se — naravno — ticalo i odnosa nove Jugoslavije prema saveznicima.

Jer, ta bitka je, uz ostalo, podrazumevala jugoslovensko odlučno i javno suprotstavljanje politici »interesnih sfera« i odbijanje da jugoslovenski narodi postanu »moneta za potkusurivanje« u takvoj politici velikih sila — saveznica Jugoslavije u Antifašističkoj koaliciji. A u tome je zbilja suštinski značaj imala subjektivna (lična) uloga druga Tita: po tome što je shvatio egzistencijalnu vrednost i dalekosežnost takve spoljno-

političke pozicije, i to tome što je konsekventno i uspješno gradio takvu poziciju Jugoslavije i onda kada se to mnogima i u našem revolucionarnom pokretu nije činilo značajnim.

Tome u prilog dovoljno je navesti samo nekoliko elemenata.

Već 12. septembra 1944. godine Tito će u svom govoru na ostrvu Visu upozoravati:

»Moram da kažem: ako smo mi u sklopu naših velikih saveznika jedna mala zemlja po teritoriji, svojim djelima smo dokazali da je naš narod velik duhom. Bilo bi nam mnogo krivo i ne bismo se s tim mogli pomiriti, kad bi se u ovim danima, u kojima se rješava sudbina pojedinih zemalja, naša zemlja smatrala nečim trećestepenim, kad bi nas držali po strani i kad bi nam drugi krojili košulju. Mi hoćemo da budemo zajedno sa našim saveznicima za stolom gdje će se rješavati sudbina Evrope, pa i naše zemlje. To je naše pravo i mi ćemo pri njemu ostati.«²³ To je ono temeljno pravo svakog naroda u borbi za čije ostvarivanje i jeste smisao današnje politike nesvrstavanja.

I ta čvrsta rešenost da se svim sredstvima izbori našim narodima status *ravnopravnog subjekta* u međunarodnim poslovima, posebno kad je reč o odlučivanju koje se neposredno tiče same Jugoslavije, tj. odlučna suprotstavljenost težnjama da jugoslovenski narodi budu *objekt* u međunarodnim odnosima — jeste crvena nit koja se otada, tj. od 1944. godine, provlači u *javnim* Titovim istupanjima.

On će, tako, u svom prvom govoru u slobodnom Beogradu, 27. oktobra 1944. biti, upravo u ovom smislu, vrlo odlučan:

»Nećemo više da budemo dječja lopta ili moneta za potkusurivanje! Mi smo u ovoj borbi stekli pravo da ravnopravno sa saveznicima učestvujemo i u ovom ratu i u izgradnji nove i srećnije Evrope, ne samo Jugoslavije.«²⁴

Nešto kasnije, u govoru na velikom narodnom mitingu u Ljubljani, 27. maja 1945. godine, Tito je također isticao:

»Govorilo se da je ovaj rat pravedan rat, i mi smo ga takvim i smatrali. Ali mi tražimo i pravedan završetak, mi tražimo da svaki bude gospodar na svome, mi nećemo da plaćamo tuđe račune da budemo moneta za podmićivanje, mi nećemo da nas miješaju u neku politiku interesnih sfera. Zašto da se našim narodima upiše u zlo što hoće da budu u svakom pogledu nezavisni i zašto da im se ta nezavisnost ograničava i osporava? Mi nećemo više da budemo zavisni ni od koga[. . .]

[. . .] To je nova Jugoslavija, i mi ništa drugo ne tražimo nego da je oni kao takvu i gledaju i da je kao takvu posmatraju. S ovom Jugoslavijom nema mešetarenja, nema trgovine [. . .].«²⁵

Malo se zna da je ovaj Titov govor — upravo ovaj deo sadržine toga govora — već tada bio povod za diplomatski protest sovjetske vlade, posredstvom njenog ambasadora u Beogradu — zbog navodnog »izjednačavanja« SSSR sa imperijalističkim državama Zapada, što će kasnije —

²³ J. B. Tito: Govori i članci, knj. I, »Naprijed«, Zagreb, 1959, 242–243.

²⁴ Isto, 247.

²⁵ Borba, 28. maja 1945.

u sukobu 1948. godine — biti i jedno od obrazloženja Staljinovog napada na Komunističku partiju Jugoslavije.

Prema tome, korene kasnijega jugoslovenskog koncepta politike nesvrstavanja moramo tražiti već u međunarodnom položaju nove Jugoslavije u toku i neposredno posle drugoga svetskog rata; u njenoj objektivnoj upućenosti na suprotstavljanje politici interesnih sfera velikih sila, jer je to bila egzistencijalna pretpostavka elementarne nacionalne nezavisnosti jugoslovenskih naroda i narodnosti; ali i više od toga: pretpostavka očuvanja integriteta bilo kakve Jugoslavije.

Sučeljavanje protivrečnih interesa (različitih) velikih sila na ovim prostorima bilo je bitna komponenta egzistencije balkanskih naroda u toku vekova i veliko breme pod kojim se modelirala sudbina tih naroda, izmičući iz njihovih ruku. To sučeljavanje vrlo se oštro i polivalentno izrazilo i u toku drugoga svetskog rata. I to ne samo u ratnoj suprotnosti zaraćenih strana (fašističke sile — Antifašistička koalicija u čijem je sastavu bila i Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije), suprotnost od čijeg je ishoda zavisilo hoćemo li uopšte imati nekakvu budućnost (jer je fašizam bukvalno zdrobio Jugoslaviju i podstakao praiistorijska bratubilačka klanja), nego se to sučeljavanje protivrečnih interesa velikih sila izrazilo, baš što se sudbine Jugoslavije tiče, i u odnosima između vodećih sila Antifašističke koalicije (Čerčilove ponude Staljinu, tj. Teheran, Jalta i dr.).

Nova Jugoslavija je dakle — kao tvorevina autentične socijalističke i istovremeno nacionalnooslobodilačke revolucije, ali i kao područje protivrečnog sučeljavanja i sukoba interesa velikih sila zbog njenoga geostrateškog položaja i značaja — objektivno (sudbinski) bila je upućena na osporavanje politike »interesnih sfera«, jer bez toga nije bila moguća elementarna nacionalna nezavisnost naših naroda i narodnosti.

Josip Broz je, kako je već rečeno, toga bio svestan još u toku samog rata i sa tom svešću vodio bitku za međunarodnopravno priznavanje nove Jugoslavije. Još više i još jasnije je ta svest izražena neposredno posle rata, i to i onda kada su svesno razvijani odnosi najtešnje saradnje i savezništva nove Jugoslavije sa Sovjetskim Savezom. Naime, i u vreme kada je, između ostalog, inicirala zaključivanje sporazuma (paktova) o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći sa Sovjetskim Savezom i zemljama »narodne demokratije«, Jugoslavija je istovremeno isticala *potrebu saradnje i s ostalim zemljama*, smatrajući da je to jedan od priloga za učvršćenje mira u svetu i da koristi i samoj Jugoslaviji.

Drugim rečima, *antiblokovska pozicija Jugoslavije u principu* nije nastala sukobom sa Staljinom 1948. godine, nego mnogo ranije i, obrnuto, taj sukob je, zapravo, samo *posledica* takve pozicije Jugoslavije. Tito je, na primer, još u vreme kada su se vojno-politički blokovi tek nazirali, javno izneo takav stav 31. marta 1947. godine, kada je rekao: »[. . .] reacionari na Zapadu obično govore o dva bloka: zapadnom i istočnom. To govore oni koji žele rat. Kad bi se ti njihovi blokovi obistinili, onda bi opasnost rata bila permanentna, jer blokovi sadrže u sebi takvu opasnost.«²⁶

²⁶ J. B. Tito: Govori i članci, knj. III, 29.

Zbog toga i ne iznenađuje — jer to predstavlja samo nastavljanje te magistralne linije razvoja koja je bila imanentna autentičnosti jugoslovenske revolucije — što je Jugoslavija, pod Titovim rukovodstvom, zadržala *vanblokovsku* i *antiblokovsku* poziciju i posle sukoba sa Staljinom.

Suprotno svakodnevnim propagandističkim optužbama iz istočnoevropskih zemalja tih godina da se Jugoslavija već uključila, odnosno da će se uključiti u kapitalistički blok koji se upravo oformio, pa i nekim sličnim očekivanjima na Zapadu, Jugoslavija to nije učinila ni u situaciji u kojoj su objektivno bile moguće dileme, pa i razmišljanja i u tom pravcu. Za neku pragmatičku političku to je i mogla da bude alternativa. Štaviše, Staljin je učinio sve da to Jugoslaviji postane i jedina alternativa: potpuni »raskid«, višegodišnja ekonomska blokada, politički pritisak i izolacija, čak ratne pretnje. I kada je jedini izlaz bio u »otvaranju« prema Zapadu i egzistencijalni značaj imalo razvijanje, pre svega ekonomske, saradnje sa kapitalističkim zemljama, Tito nije bio u nedoumici. U svom govoru u Stolicama, 26. septembra 1949. godine, rekao je:

»Mi smo mala zemlja, ali ćemo strogo čuvati svoju vanjsko-političku liniju, strogo ćemo paziti da ona bude na principima marksizma-lenjinizma, da bude socijalistička, da kaže svim velikim zemljama — a ovdje se radi o velikim — i na Zapadu i na Istoku da se ne može trgovati niti govoriti o sudbini malih naroda, a da se oni ne pitaju da li su sporazumni sa razgovorima koji se o njima vode ili nisu.«²⁷

Istu misao i poziciju nešto kasnije (govor u Titovom Užicu, 18. februara 1950) on će, gotovo programski, formulisati ovim rečima:

»Mi vodimo od samog početka jednu dosljednu i samostalnu spoljnu politiku. Pitanja vanjske politike nisu pitanja jednog kratkog perioda. To su za nas historijska pitanja, jer se ona tiču jedne socijalističke zemlje koja je u punom revolucionarnom zamahu svoga stvaralaštva, u zamahu stvaranja novog društva i bolje i srećnije budućnosti. Državni rukovodioci takve države ne mogu prodavati svoje principe ni za kakve mašine i ni za kakvu cijenu[. . .]

[. . .] Svaki drukčiji postupak strahovito bi nam se osvetio. To treba da znaju u inostranstvu svi oni koji bi možda mislili da ćemo mi jednoga dana podleći ovim teškoćama i preći u njihov tabor. Mi kažemo, a to govorimo od onda kada smo se posvađali sa Informbiroom, da ni u kakav drugi tabor mi ne mislimo da idemo. Mi se ne nalazimo ni u čijem taboru, mi nismo ni u kakvom bloku.«²⁸

Dakle, jugoslovensko rukovodstvo, pre svega Tito, izabralo je tada principijelnu *vanblokovsku* poziciju (neokrnjenu do danas), čiju dalekosežnost tek iz današnje retrospektive možemo u celini da sagledamo. Tito je odlučno odbacivao priključenje NATO-paktu i onda kada je — zbog vojnih pretnji Staljina — Jugoslavija morala uspostaviti i razvijati vojnu saradnju ne samo sa vodećom silom toga pakta (SAD), nego i sa ostalim njegovim člancima, pa i sa samim paktom; i onda kad je oformila vojno-politički savez sa dvema njegovim članicama, Grčkom i Turskom (Balkanski pakt).

²⁷ Isto, knj. IV, 305–306.

²⁸ Isto, knj. V, 22–23.

Zato, ni normalizacija odnosa sa SSSR-om posle Staljinove smrti — suprotno nekim motivacijama, očekivanjima pa i nastojanjima u tom smislu — nije predstavljala početak procesa reintegracije Jugoslavije u »socijalistički lager«.

Ukratko, kao što će Tito istaći u svom Ekspozeu u Narodnoj skupštini, 27. aprila 1950. godine, »Vlada FNRJ će i ubuduće imati ne samo negativan stav, već se i boriti propagandom i na međunarodnim forumima protiv stvaranja blokova i interesnih sfera, jer je duboko uverena da takve podjele svijeta zaista predstavljaju latentnu opasnost ratnih sukoba i katastrofa za čovječanstvo.«²⁹

5. Sam Tito je više puta govorio da je za svoju akciju okupljanja van-blokovskih zemalja bio inspirisan rezultatima Bandunške konferencije zemalja Azije i Afrike (1955). Međutim, korene njegovog koncepta kasnije politike nesvrstavanja, osnovne ideje u tom smislu, naziremo još u 1949. godini. Pored onoga što je već rečeno, a predstavlja elemente toga idejnog koncepta već tih godina, izvesnu (sumarnu) skicu te političke platforme Tito je dao u odgovoru francuskom novinaru Luju Dalmasu, 21. decembra 1949. godine, na pitanje veruje li da je u današnjem svetu moguća odbrana zaista nezavisne politike od ruskog i američkog bloka i koji bi bili glavni elementi te politike koja bi mogla da postane stvarna »treća sila«. Taj odgovor glasio je:

»Primjer posljednjeg zasjedanja Ujedinjenih nacija dokazuje da je ne samo moguće, već i vrlo korisno ako male zemlje vode zaista principijelnu politiku kod rješavanja međunarodnih pitanja, ako se ne obaziru na mišljenje pojedinih velikih sila koje ponekad imaju takve planove koji nisu u skladu sa očuvanjem mira i poštovanjem nezavisnosti malih naroda.«³⁰

Na liniji takvih razmišljanja i u izvesnom smislu preteča kasnije politike nesvrstavanja (iako se ovo ne nudi kao ocena vrednosti toga događaja) — održan je novembra 1951. godine u Zagrebu tzv. *Skup mira*, koji je — što se nas tiče — bio zamišljen kao početak novoga mirovnog pokreta koji bi podrazumevao, kako je to tumačio Tito: razvoj međunarodne saradnje; ravnopravnost između velikih i malih naroda; pravo kolonijalnih i polukolonijalnih naroda da sami sobom upravljaju; pomoć ekonomski jakih nerazvijenim zemljama.³¹

To su, uistinu, kako se već po sadržaju vidi, bile — osnovne konture buduće politike nesvrstavanja. Dve godine kasnije, Tito će ih već sasvim precizno formulisati u odgovoru na pitanje nekoga indijskog novinara o izgledima za stvaranje »trećeg bloka« (16. avgusta 1953):

»[...] mi smatramo — rekao je tada — da bi stvaranje trećeg bloka bilo pogrešno. Ono bi izazvalo reakciju oba bloka koji već postoje i mi bismo imali oba bloka protiv sebe. Ja mislim na nešto drugo, — što se već radi u Indiji, a što radimo i mi, — a to je stvaranje opšteg progresivnog pokreta u svijetu gdje bi takve zemlje kao što su Jugoslavija i Indija mogle

²⁹ Isto, 153.

³⁰ Isto, knj. IV, 368–369.

³¹ Isto, knj. VI, 281–282.

svojom otvorenom, iskrenom politikom, politikom učvršćenja mira i izgladivanjem međunarodnih sporova, mobilisati sve progresivne snage. To ne bi bio nikakav blok, već demokratsko javno raspoloženje svijeta, koje bi više uticalo i sprečavalo sukobe između postojećih blokova u svijetu.«³²

Time je u godini 1953. u osnovi bila uobličena Titova vizija kasnije politike nesvrstavanja, koja je izlazila izvan okvira tada dominantnog, blokovskog pogleda na budućnost sveta i međunarodne odnose i podrazumevala perspektivu ne samo moguće nego neizbežne *miroljubive koegzistencije* naroda i država, bez obzira na karakter njihova unutrašnjeg društvenog i političkog uređenja.

Zapravo, u punom jeku hladnog rata, Tito je već 1951. godine bio uveren »da i socijalističke i kapitalističke države mogu uporedo postojati i saradivati u mnogim pitanjima, a unutrašnje uređenje u svakoj zemlji treba da bude stvar naroda tih zemalja« (27. novembra 1951).³³ Potkraj 1954. i na početku 1955. godine, jugoslovenski Predsednik će, u svojim govorima u Indijskom parlamentu i na Univerzitetu u Rangu, definisati miroljubivu koegzistenciju zemalja i država s različitim sistemima kao antitezu politici blokova i podeli na ideološkoj bazi. Imao je u vidu ne neku vrstu pasivnog koegzistiranja, nego »aktivnu saradnju i sporazumno rješavanje različitih problema, kao i otklanjanje svih elemenata koji neizbežno ometaju široku saradnju među velikim i malim državama«.³⁴ Dakle, u vreme kad se i sam termin »koegzistencija« morao tražiti po leksikonima, smatrao je da je ona i praktički moguća, čak da je bitan preduslov da bi se izbegao novi svetski rat.

U kominikeima koji su tada potpisani u Indiji i Burmi, sadržaj aktivne miroljubive koegzistencije preciziran je u smislu — stalnog i aktivnog nastojanja u pravcu rešavanja svih važnijih međunarodnih problema, naročito onih koji predstavljaju glavni izvor zategnutosti u svetu, saradnjom svih država na njihovu uzajamnu korist, bez obzira na razlike u njihovim političkim i društvenim sistemima. Takva saradnja treba da se zasniva na principima uzajamnog poštovanja nezavisnosti i suvereniteta, neagresije, jednakosti i nemešanja u unutrašnje stvari drugih (jugoslovensko-burmanski kominike).³⁵ Shodno tome, i politika *neangažovanja u blokove* — u čijoj je osnovi miroljubiva koegzistencija — nije neutralnost ili neutralizam; nego »pozitivna, aktivna i konstruktivna politika koja treba da vodi kolektivnom miru na kojem jedino kolektivna sigurnost može da počiva« (jugoslovensko-indijski kominike).³⁶

U osnovi tih shvatanja nedvosmisleno je bilo uverenje da postojeće oštre suprotnosti savremenog sveta ne isključuju mogućnost miroljubive koegzistencije kao »aktivne i svestrane međunarodne saradnje«. Aktivna miroljubiva koegzistencija predstavljala je jugoslovenski odgovor na osnovno pitanje savremenog sveta — mogu li se osnovne svetske suprot-

³² Isto, knj. VIII, 192–193.

³³ Isto, knj. VI, 289.

³⁴ Isto, knj. X, 29–31 i 69–72.

³⁵ *Borba*, 18. januara 1955.

³⁶ *Borba*, 25. decembra 1954.

nosti (između kapitalizma i socijalizma, između kolonijalnih sila i naroda u kolonijama, odnosno između razvijenih i manje razvijenih država) prevazilaziti putem međunarodne saradnje ili je neizbežna primena politike sile koja ih dalje zaoštrava i rat koji vodi njihovom ratnom »razrešavanju«.

To je istovremeno bio i *socijalistički* odgovor. Upravo zbog toga što je razvoj ka socijalizmu izraz objektivnih tendencija razvitka društva, a ne samo stremljenje jedne odnosno jednog broja zemalja, Tito je smatrao da samo tekuća i buduća društvena praksa, a ne međunarodni ratovi, može da potvrdi prednosti socijalističkog sistema za društveni napredak čovečanstva. Sama činjenica da u današnjem svetu postoje države s različitim društvenim sistemima, različitim stepenom ekonomskog razvitka, različitim oblicima političke organizacije i suprotnim ideologijama (razlike koje su posledica istorijskog razvoja i različitih uslova društvenog razvitka u raznim zemljama) — čini nužnom u međunarodnom ponašanju država primenu principa da je pitanje pravca i karaktera društvenog razvitka u svakoj pojedinoj zemlji unutrašnja stvar naroda koji u njoj živi.

Prema tome, sve osnovne ideje Titove koncepcije o progresivnoj međunarodnoj politici — koja ima smisao alternative blokovskoj podeli sveta i opasnosti nuklearnog samouništenja čovečanstva koju ta podela i konfrontacija sadrži — uobličene su u prvoj polovini 50-ih godina. Kasnije je sledilo, pre svega, traganje za mogućnostima i metodima oživotvorenja tih ideja, kao i akcija za njihovo sprovođenje u delo u toku koje su one razvijane i konkretizovane na nezadrživim težnjama mnogih nacija i naroda — ka samostalnosti i nezavisnim, sopstvenim, putevima svoga razvoja.

6. U tom traganju srećemo, najpre, daleki put jugoslovenskog Predsednika u Indiju i Burmu potkraj 1954. i na početku 1955. godine; zatim sastanak Nehrua, Nasera i Tita na Brionima juna 1956. godine; poznate višemesečne Titove »puteve mira« po zemljama Azije i Afrike u drugoj polovini 50-ih godina, koji će značiti pokretanje dalekosežne inicijative za okupljanje vanblokovskih zemalja kao savesti savremenog čovečanstva, kao moralne snage koja se može uspešno suprotstaviti snazi oružja. Inicijativa koja će biti krunisana održavanjem, prve u nizu, Beogradske konferencije šefova država ili vlada neangažovanih zemalja, septembra 1961. godine, i inicijativama za napuštanje hladnog rata, popuštanje međunarodne zategnutosti i sporazumevanje među velikim silama, koje će ta Konferencija usvojiti.

Tako se oformio vanblokovski *pokret neangažovanja* (kasnije nazvan pokretom nesvrstavanja) kao nov, značajan činilac savremenih međunarodnih odnosa.

U međuvremenu je — u nastojanju da, kao socijalistička zemlja, podstiče najšire angažovanje naprednih snaga u svetu u borbi za mir i ravnopravne odnose među narodima i državama, posebno ravnopravne ekonomske odnose — Jugoslavija pod Titovim rukovodstvom razvila veoma dinamičnu međunarodnu aktivnost. Jugoslovenska shvatanja o međunarodnim odnosima i aktivnoj miroljubivoj koegzistenciji dobijala su po-

dršku u mnogobrojnim susretima jugoslovenskog Predsednika s državnici-
cima ostalih zemalja u toku 50-ih godina, kao i na mnogim međunarod-
nim skupovima, a unesena su i u mnoge međunarodne dokumente.

Primenjujući principe aktivne miroljubive koegzistencije, Jugoslavija je
s velikim brojem zemalja u svim regionima sveta, pre svega sa novooslo-
bođenim zemljama Azije i Afrike, uspostavila političku saradnju, raz-
vila ekonomske odnose, plodnu naučnotehničku i kulturnu saradnju.

Reafirmacija i primena tih principa (Beogradska i Moskovska deklaraci-
ja 1955. i 1956.)³⁷ predstavljala je plodotvornu osnovu normalizacije i
kasnijeg uspešnog razvoja odnosa sa Sovjetskim Savezom i ostalim soci-
jalističkim zemljama, uprkos određenim važnim idejno-političkim razli-
kama, pa i ne malim idejno-političkim sporovima koji su, povremeno,
karakterisali te odnose potkraj 50-ih godina i kasnije.

Isto tako, uprkos povremenim teškoćama (do kojih je uglavnom dolazilo
zbog tradicionalnih ideoloških motivacija ili pokušaja političkog uslov-
ljavanja — ne sa jugoslovenske strane), odnosi Jugoslavije sa Zapadom su,
u toku 50-ih godina i kasnije, također predstavljali primer uspešne pri-
mene politike aktivne miroljubive koegzistencije država sa različitim
društvenim uređenjem.

I svet se s vremenom — i pod uticajem aktivnosti nesvrstanih zemalja —
značajno izmenio. Hladni rat je ustupio mesto popuštanju međunarodne
zategnutosti; iako je blokovska podela sveta i danas njegova teška real-
nost, a popuštanje zategnutosti još je ograničeno i po svome dometu, i
po sferama međunarodnih odnosa na koje se odnosi, i po geografskom
prostoru koji zahvata, da bi na početku ove godine zapalo u krizu koja
čak preti vraćanju na hladni rat.

U tom svetu politika nesvrstavanja je za samo 15-ak godina od Beograd-
ske konferencije (na kojoj je učestvovalo 20-ak zemalja) izrasla u svetski
pokret, koji obuhvata više od sto zemalja.

Poznata je linija razvoja te politike — od nekadašnjeg insistiranja na
ukidanju hladnog rata (tj. blokovske konfrontacije) i upućivanja apela
za početne korake u sporazumevanju među velikim silama (na Beograd-
skoj konferenciji 1961), do formulisanja celovitog programa borbe za
mir i ravnopravnu međunarodnu saradnju u procesu demokratizacije
međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa (na Alžirskoj konferenciji
1973), i čvršćeg organizacionog i političkog uobličavanja te platforme u
autonoman svetski politički pokret osporavanja međunarodnih ekonom-
skih i političkih odnosa imperijalističke epohe (na Petoj konferenciji u
Kolombu 1976), pokreta koji će svoje političko i akciono jedinstvo,
uprkos različitim pritiscima, snažno potvrditi i na Šestoj konferenciji u
Havani 1979. godine, reafirmišući izvorne principe ove politike defi-
nisane još u Beogradu.

Platforma borbe za političku nezavisnost proširena je i produbljena pro-
gramom borbe za uspostavljanje novoga međunarodnog ekonomskog po-
retka, tj. za stvaranje ekonomske osnove istinske nacionalne nezavis-
nosti i samostalnog razvoja svakog naroda.

³⁷ *Borba*, 3. juna 1955. i 21. juna 1956.

Pokret nesvrstavanja, dakle, danas nudi razvijen program za rešavanje najakutnijih i sudbonosnih problema savremenog sveta (posebno problema sve većeg jaza između razvijenih i nerazvijenih zemalja i regiona sveta) — *opštom svetskom akcijom*, koja je u interesu svih (i razvijenih i nerazvijenih). To je svetska politika koja je prihvatljiva za čovečanstvo kao celinu; to je alternativa na kojoj čovečanstvo može da preživi nuklearnu eru i da premosti zastrašujući ponor između bogatih i siromašnih, sitih i gladnih.

Veliku ulogu i odgovornost u svetskim poslovima, razume se, i danas imaju *velike sile*, koje poseduju ogromnu materijalnu snagu i zastrašujuću vojnu moć. Ali, odlučivanje o opštim problemima savremenoga sveta, o njegovoj sadašnjosti i njegovoj budućnosti, više ne može biti rezervisano za uski krug velikih sila; bez obzira što su, u raznim područjima, ostale neke njihove monopolske pozicije i snažne težnje da se to reafirmiše kad god je moguće. Pokret odnosno politika nesvrstavanja postala je *partner* u svetskim poslovima, i danas više ne samo ogromna moralna nego i velika materijalna snaga.

Ilustrativan je u tom pogledu odnos velikih sila, posebno predvodnica vojno-političkih blokova, prema toj politici. Taj se odnos najpre svodio na ignorisanje ili zloslutno tumačenje Titove inicijative i akcije potkraj 50-ih godina kao navodnog stvaranja »trećeg bloka« (optužbe iz istočnoevropskih zemalja tih godina, a ponekad i kasnije, ali i sa drugih strana), zatim na ocene da je — s jenjavanjem hladnog rata i »vruće« međublokovske konfrontacije u toku 60-ih godina — politika nesvrstavanja iscrpila smisao svoga postojanja, da kasnije i danas, počev od Alžirske konferencije (1973), već niko više — ni SAD, ni SSSR, ni Kina — ne zadržava rado poziciju ignorisanja ove politike, jer je ona postala nezaobilazan činilac u međunarodnim odnosima, politička platforma atraktivna i za mnoge zemlje članice vojno-političkih blokova, žarište inicijativa za rešavanje opštih svetskih problema, prema kojim inicijativama se i svi ostali činioци svetske politike moraju ozbiljno određivati.

Međutim, zbog toga što je to vizija *revolucionarna* po sadržaju u odnosu na aktuelnu situaciju u današnjem svetu, ona je, prirodno, sučeljena sa snažnim otporima blokovske politike.

Karakteristično je u tom smislu da su i pritisci spolja na tu politiku rasli zajedno sa rastom njenog značaja i snage, da se išlo čak do pokušaja njenog frontalnog osporavanja, odnosno direktnog podređivanja blokovskim interesima i potrebama (osobito u vreme Konferencije u Kolombu a zatim, još više, u toku priprema i za vreme Konferencije u Havani), da i u ovom trenutku, ponovo oživljava u drastičnom vidu nastojanje blokova da svet podele na sfere interesa, iako su se, u međuvremenu, mnoge blokovske strukture (na primer, u nekim područjima Azije) raspale i da se uz pomoć idejno-političkog prodora u pokret nesvrstavanja stvori za njega »nova« strategija. Javljali su se i pokušaji stvaranja paralelnih političkih pokreta (na platformi tzv. trećeg sveta ili pretvaranja »grupe 77« u takav pokret) koji bi, oduzimajući pokretu nesvrstavanja neka od glavnih područja njegovog delovanja — kakvo predstavlja, na primer, njegov program borbe za uspostavljanje novoga međunarodnog ekonomskog poretka — zamenili nesvrstanost i preuzeli njegovu društvenoisto-

rijsku ulogu, tendencije unošenja ideoloških i drugih diferencijacija među nesvrstane zemlje (kao što su nastojanja Socijalističke internacionale da politički prodre u područje zemalja u razvoju i za sebe ideološki veže njihove političke pokrete, ali i slično delovanje nekih drugih organizacija) i da se zaoštava međublokovska konfrontacija, pre svega na području nesvrstanih zemalja, izazivajući nove krize (u ovom trenutku naročito u Aziji).

To, razume se, ne ostaje bez određenog uticaja na pojedine nesvrstane zemlje i na pokret nesvrstavanja. Taj pokret se i sam suočava s određenim dilemama u svom razvoju, koje se tiču traženja puteva za jačanje efikasnosti politike nesvrstanosti, posebno efikasnijeg sprovođenja sačinjenih programa i usvojenih odluka. Još ima i diskusija treba li pokret nesvrstavanja da bude »uži« ili »širi«, tj. da zadrži elemente neke vrste zatvorene grupacije ili da se snažnije okrene svakoj evoluciji ka nacionalnom suverenitetu i nezavisnosti i omogući direktnije učesće u svojim aktivnostima i zemljama članicama blokova koje su bliske politici nesvrstanosti. Isto tako, postoji i dilema o tome da li se još čvršće organizovati, iako je ona, zapravo, razrešena već na Konferenciji u Kolombu stvaranjem Koordinacionog biroa sa preciznijim mandatom i adekvatnijim sastavom (i geografski i politički), još više na Konferenciji u Havani, kada je to još neposrednije vezano za pitanje demokratske strukture i funkcionisanja pokreta.

Međutim, i to govori o dimenzijama i snazi te politike. Činjenica je da je i u tome, sposobnošću da *odoli* pritiscima i divergentnim tendencijama i ostane autonomna snaga, politika nesvrstavanja potvrdila svoju vitalnost. Naravno, pretpostavka za to je pravovremena, realistična i istovremeno anticipativna politička akcija i inicijativa nosilaca te politike. Uostalom, uopšte u rastu politike nesvrstavanja bila je nužna, nužna je i danas (kako je to, vrlo upečatljivo, pokazala i Konferencija u Havani), a biće nužna i ubuduće — svesna politička akcija, permanentna, dosledna i realistična (tj. kao izraz aktuelnog trenutka) i istovremeno vizionarska (tj. okrenuta budućnosti). Time je i određena uloga pojedinaca, ili pojedinih pokreta i zemalja, u odnosu na tu politiku.

Poznato je — i na tome se ne treba posebno zadržavati — da je Tito (tj. Jugoslavija), koji je inicijator prve zajedničke akcije nesvrstanih zemalja, zadržao inicijativu i u odnosu na sve kasnije konferencije šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja na kojima je, inače, lično i učestvovao (u Kairu 1964; u Lusaki 1970; u Alžiru 1973; u Kolombu 1976; u Havani 1979). Dao je veoma velik doprinos razvoju idejno-političke platforme i organizacijom oformljavanju pokreta nesvrstavanja (rođenog u vreme hladnog rata) u svetski pokret za demokratizaciju međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa (u vreme kada politiku sporazumevanja počinju upražnjavati, ali u sebi primerenom, restriktivnom vidu, i velike sile predvodnice vojno-političkih blokova). Isto tako je velik i njegov doprinos i lični angažman u naporima da ta politika ne podleigne spoljnim pritiscima ili nekim kratkoročnim tendencijama koje bi, objektivno, zatvorile perspektivu. Ukratko, veoma je doprineo da politika nesvrstavanja postane, izraste i ostane autonoman činilac savremenih međunarodnih odnosa, koji izražava opšte težnje čovečanstva.

Na tome se zasniva i veoma veliki ugled i uticaj Jugoslavije među nesvrstanim zemljama (i šire u savremenim međunarodnim odnosima).

Zato, kada se govori o jugoslovenskom Predsedniku — a to svet današnji govori, i nesvrstani i onaj drugi (Konferencija u Havani je usvojila i poseban dokument sa priznanjima Titu u tome smislu) — kao o pioniru, jednom od osnivača i tvoraca politike nesvrstavanja, onda to uistinu nije fraza ili kurtoazija prema poznatom državniku. Takav svetski pokret, razume se, ne stvara jedan čovek ili grupica ljudi, ali je uloga i jednog čoveka bitna kao — katalizatora interesa i težnji naroda, u trenutku kada je moguće učiniti neki korak ka ostvarivanju tih interesa i težnji ili barem otvoriti perspektivu za to.

7. Na osnovi rečenog, mogle bi se iskazati sledeće dve ocene.

Prva. Opređenjem za vanblokovsku, nezavisnu politiku nesvrstavanja Jugoslavije i uspešnim ostvarivanjem te politike, Tito je dao velik prilog ostvarivanju *egzistencijalnoga nacionalnog interesa* nove Jugoslavije, sadržanog u potrebi za punom nacionalnom samostalnošću i nezavisnim unutrašnjim društvenim razvojem. On je dao osnovnu sadržinu i pozitivan društvenoistorijski smisao trajnom opređenju za *nezavisnu, vanblokovsku* poziciju Jugoslavije, koja je, inače, paralelno sa traganjem za autentičnim putevima svoga socijalističkog društvenog preobražaja, objektivno bila upućena i na preispitivanje i traženje sopstvene autonomne pozicije u međunarodnim odnosima, izvan postojećih (blokovskih) koncepcija svetskog razvoja.

To je bila platforma na kojoj je socijalistička Jugoslavija istrgnuta iz perspektive integrisanja u strukturu vojno-političkog bloka socijalističkih država. Na toj platformi ona jedino i može da izbegne tu perspektivu na geostrateškom prostoru na kome se nalazi.

Aktivnom ulogom u toj svetskoj politici Jugoslavija je stvorila (i stalno reprodukuje) optimalne međunarodnopolitičke uslove za očuvanje svoje nezavisnosti i bezbednosti, za nesmetan razvoj autentičnih, samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa prema svojim potrebama, iako se taj razvoj ostvaruje u kontekstu dvaju dominantnih tipova društveno-ekonomskih odnosa u svetu koji nas okružuje (državnokapitalistički i državno-socijalistički).

Druga. Svojom inicijativom da se politika nesvrstavanja oformi kao autonomna spoljnopolitička orijentacija država izvan blokova, ličnim doprinosom da se ta politika izrazi kao celovit program demokratizacije međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa i izraste u jedan od nezaobilaznih činilaca savremenih međunarodnih odnosa — jugoslovenski Predsednik dao je velik doprinos stvaranju *vizije novog sveta* u kome će međunarodni ekonomski i politički odnosi imperijalističke epohe ostati još samo prevaziđena prošlost istorije čovečanstva.

Politika nesvrstavanja u Titovoj viziji nije označavala samo načelno negiranje blokovske podele sveta, nego je to — zahvaljujući i njegovim ličnim naporima — istovremeno *pozitivna platforma* mogućeg, i istorijski neizbežnog, *procesa prevazilaženja blokova*.

To je *najšira platforma borbe za mir*, miroljubivu koegzistenciju i ravnopravnu međunarodnu saradnju umesto rata — u svetu podeljenom na suprotstavljene i sukobljene vojno-političke i ideološke blokove.

To je međunarodnopolitički okvir borbe za društveni progres u svakoj pojedinoj zemlji. Kao borba za prevazilaženje međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa epohe kapitalizma, ali isto tako i kao sinteza borbe za nacionalno oslobođenje, tj. nacionalnu nezavisnost i borbe za socijalnu emancipaciju, ona je komponenta savremenog socijalizma kao svetskog procesa.

Tito je dao izuzetno velik doprinos ne samo *pojavi* te politike, nego i *njenom razvoju* i uobličavanju u celovitu svetsku politiku kakva je danas.

8. Ukratko, Titove spoljnopolitičke koncepcije, i spoljnopolitička praksa koju one iniciraju, odnosno uopštavaju, podrazumevaju borbu za pravedniji svet, protiv kolonijalizma, neokolonijalizma i uopšte nacionalnog ugnjetavanja. One odbacuju sektaško odvajanje međunarodnoga radničkog pokreta od ostalih antiimperijalističkih i demokratskih snaga i nude socijalističku alternativu odnosa među narodima i progresivnim društvenim snagama u skladu sa društvenoistorijskim uslovima u savremenom, sve tešnje međuzavisnom i istovremeno sve dublje podeljenom svetu, suočenom sa sudbonosnim opasnostima nuklearne ere.

Tito je već neposredno posle rata isticao da spoljna politika socijalističke zemlje kakva je Jugoslavija ne sme biti pragmatistička, nego principijelna, i da mora voditi računa o celini antiimperijalističkih, demokratskih i progresivnih procesa u svetu.⁸⁸ On, i Partija kojoj je bio na čelu, uvek su polazili od koncepcije socijalizma kao jedinstvenoga svetskog procesa, koji podrazumeva ne samo borbu međunarodnog radničkog pokreta za istorijske interese radničke klase nego i šire — borbu demokratskih, progresivnih i socijalističkih snaga za mir i miroljubivu koegzistenciju među narodima i državama, za demokratske odnose i ravnopravnu saradnju među narodima, antikolonijalnu borbu naroda za političku i ekonomsku nezavisnost i brži ekonomski razvoj. Socijalističke snage, po Titovom shvatanju, treba da budu sposobne da nastupaju i deluju u ime celine toga procesa i pokreta, a ne da se ideološki zatvaraju u sebe. Zbog toga SKJ i socijalistička i nesvrstana Jugoslavija vide svoj dugoročni interes u povezivanju i saradnji sa svim međunarodnim snagama koje u određenom istorijskom trenutku mogu doprineti progresivnom razrešavanju konkretnih međunarodnih problema.

Prema tome, Titov doprinos sagledavanju savremenih problema antiimperijalističke i antikolonijalne borbe, borbe protiv svakog hegemonizma u međunarodnim odnosima, pa i borbe za demokratske, tj. socijalističke odnose u radničkom pokretu, sadržan je, između ostalog, u njegovom

⁸⁸ »Pitanja vanjske politike nisu pitanja jednog kratkog perioda — govorio je on, na primer, 18. februara 1950. — To su za nas historijska pitanja, jer se ona tiču jedne socijalističke zemlje [...]. Državni rukovodioci takve države ne mogu prodavati svoje principe [...]. Svaki drukčiji postupak bi nam se osvetio« [...]. (*J. Broz Tito: Govor u Titovom Užicu, Govori i članci*, knj. V, 22–23).

prilogu razvijanju novih oblika tesne povezanosti istorijskih interesa radničke klase sa svim vidovima antiimperijalističke borbe naroda, tj. prožimanja procesa socijalne i nacionalne emancipacije. Zbog toga se taj doprinos i posebno vezuje za njegovu ličnu ulogu u iniciranju, stvaranju i razvoju pokreta nesvrstavanja i njegove borbe za aktivnu miroljubivu koegzistenciju, mir, demokratizaciju međunarodnih odnosa, za progresivno rešavanje važnih međunarodnih problema koje rađa sve veći jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja i regiona sveta, za uspostavljanje novoga međunarodnog ekonomskog poretka, tj. za prevazilaženje međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa imperijalističke epohe.